

Univerzitet u Beogradu  
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

V međunarodni naučni skup  
Zlatibor 24-27. septembar 2011.

University of Belgrade  
Faculty of Special Education and Rehabilitation

5<sup>th</sup> International Scientific Conference  
Zlatibor 24-27. September 2011.

SPECIJALNA EDUKACIJA  
I REHABILITACIJA *danas*  
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION *today*

*zbornik radova*  
*proceedings*



UNIVERZITET U BEOGRADU  
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE  
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

V međunarodni naučni skup  
**SPECIJALNA EDUKACIJA I  
REHABILITACIJA DANAS**

Zlatibor, 24-27. septembar 2011.

The Fifth International Scientific Conference  
**SPECIAL EDUCATION AND  
REHABILITATION TODAY**

Zlatibor, September, 24-27. 2011.

**Zbornik radova  
Proceedings**

Beograd, 2011.

Belgrade, 2011

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS  
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY

Zbornik radova  
Proceedings

V međunarodni naučni skup  
The Fifth International Scientific Conference  
Zlatibor, 24-27. septembar 2011.

Izdavač/Publisher:

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju  
University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation  
Visokog Stevana 2, 11 000 Beograd  
[www.fasper.bg.ac.rs](http://www.fasper.bg.ac.rs)

Za izdavača/For publisher:

Prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Urednici:

Prof. dr Nenad Glumbić, Doc. dr Vesna Vučinić

Štampa/Printing:

AKADEMIJA

Beograd

Tiraž/Circulation: 300

ISBN

# ZNAČAJ SAVLADANOSTI PRAVOPISNIH PRAVILA KOD GLUVE I NAGLUVE DECE OSNOVNOŠKOLSKOG UZRASTA<sup>1</sup>

Ljubica Isaković, Tamara Kovačević, Nadežda Dimić  
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

*Glava i nagluva deca otežano usvajaju i razumeju pisani govor, zbog toga što sposobnost izražavanja misli u pisanoj formi zavisi od uspešno savladanih svih prethodnih stupnjeva razvoja jezika. Putem pisma dete prima informacije, izražava svoje misli, osećanja, želje i potrebe. U procesu savladavanja pisanja učenici treba da postanu svesni pravila: pisanje rukom, upotreba velikog i malog slova, interpunkcija i način izražavanja. Zarezi, znaci navoda, tačke, uzvičnici, znaci pitanja, dve tač ke se koriste da nešto istaknu, naglase, kao i da ukažu na odnose između rečenica i reči.*

*Nepravilna upotreba interpunkcije i velikih i malih slova može deformisati poruku (misao) i dovesti do gubitka čitljivosti i razumljivosti napisanog.*

*Cilj našeg istraživanja bio je ispitati da li su i u kojoj meri gluvi i nagluvi učenici savladali upotrebu velikog i malog slova u pisanju, kao i poznavanje pravilne upotrebe znakova interpunkcije.*

*Instrumenti koje smo primenili u našem istraživanju su Test za upotrebu velikog i malog slova (N. Dimić) i Test interpunkcije (N. Dimić).*

*Uzorak je obuhvatio 30 gluvih i nagluvih učenika uzrasta od petog do osmog razreda koji pohađaju školu "Stefan Dečanski" u Beogradu.*

*Dobijeni rezultati ukazuju da su učenici bolje rezultate ostvarili pri upotrebi velikog i malog slova. Pri upotrebi velikog i malog slova problem je predstavljalo pravilno pisanje naziva praznika sa dve reči, kao i naziva časopisa. Na Testu interpunkcije uočena je neadekvatna upotreba zareza, uzvičnika, upitnika i znakova navoda. Najslabiji rezultati ostvareni su pri upotrebi više znakova interpunkcije u jednoj rečenici (navodnici, uzvičnik, tačka).*

**Ključne reči:** pravopis, interpunkcija, gluvi i nagluvi učenici

## UVOD

Pravopisna norma podrazumeva skup pravila za ponašanje u duhu književnog jezika i jezičkih (lingvističkih) zakona.

Kroz pravopis srpskog jezika, usvajaju se i usavršavaju konkretne fonološke, morfološke i sintaksičke jedinice srpskog jezičkog sistema.

Jedna od osnovnih odlika književnojezičke norme, samim tim i pravopisne, jeste elastičnost: ona se menja posle izvesnog vremena, odražavajući na određen način promene do kojih dolazi u jeziku i društvu uopšte.

Normativna pravila standardnog srpskog jezika stižu se tokom osnovnoškolskog obrazovanja kroz programske zahteve nastave srpskog jezika, koja se odvija na tri područja: gramatika, pravopis i kultura izražavanja.

Nastavi pravopisa pripada značajno mesto u našem obrazovanju. Njen cilj je sticanje ortografskih navika, a do njih se dolazi usvajanjem i primenom u praksi sistema ortografskih pravila i sistematskim organizovanjem odgovarajućih vežbi (Dešić, 1999).

<sup>1</sup> Rad iz projekta Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Srbije pod nazivom "Uticaj kohlearne implantacije na edukaciju gluvih i nagluvih", br. 179055.

Pravopisna pravila se usvajaju funkcionalno, ne formalistički. Zadatak nastavnika je da nastavu pravopisa učini zanimljivom, dinamičnom, funkcionalnom i stvaralačkom.

U savladavanju pravopisa važnu ulogu imaju nastavni principi, a posebno postupnost i sistematičnost, jedinstvo teorije i prakse, trajnost znanja i umjenja i svesna aktivnost učenika. Po svojoj složenosti i stručnom opsegu pravopisne vežbe mogu biti posebne ili proste (elementarne, jednosmerne) i opšte ili složene (višesmerne).

Pojedina pravopisna područja kao što su pisanje velikim početnim slovom, učenici treba da savladaju postupno po jezičko-pojmovnim kategorijama. Tako će se obuka u pisanju reči velikim slovom obavljati pomoću više elementarnih vežbanja od kojih svako obuhvata leksiku iz posebne pojmovne grupe (Nikolić, 1992).

Velika slova služe da se u tekstu nešto posebno istakne. U našoj postojećoj pravopisnoj normi početno veliko slovo ima dve glavne službe. Veliko slovo piše se na početku rečenice, kao i na početku izdvojenih delova teksta. Stojeći na početku celovitih rečenica, ono bitno doprinosi preglednosti teksta i omogućava da se lakše i brže uoči sadržajna i smislaona raščlanjenost kazivanja. Velikim početnim slovima obeležavaju se vlastita imena, jednočlana i višečlana (Pešikan, 1999).

Pisanje malih slova osnovni je vid pisma, a upotreba velikih slova ima mnogo pravila koja nije uvek lako savladati. Za razliku od nekih drugih pravopisnih oblasti, ovde se ne možemo oslanjati na izgovor, već isključivo na pravopisnu normu (Brborić, 2004).

Jedan oblik pravopisnih vežbi odnosi se na upotrebu interpunkcije. Srpska interpunkcija u osnovi je logička i služi boljem razumevanju teksta (Brborić, 2008). Najvažniju ulogu imaju oni znaci koji su neophodni za uobličavanje pisane rečenice. To su tačka i zarez, potom crta, navodnici, dve tačke, upitnik, uzvičnik, tačka sa zarezom, zagrada.

## USVAJANJE PRAVOPISNIH PRAVILA KOD GLUVE I NAGLUVE DECE

Učenje gluve i nagluve dece pravilnom pisanju je osnov za njihovo uključivanje u proces komunikacije sa ljudima i uslov za sticanje znanja i razvoj ličnosti. Pisani govor je sredstvo opšteg i govornog razvoja ove dece i dopunjuje ograničenost njihovog usmenog govora.

Dete koje čuje dolazi u školu sa bogatim govornim iskustvom. Dete koje čuje prvo razvije usmeni govor, a kasnije u periodu školske obuke i pisani govor. Gluva i nagluva deca uče istovremeno usmeni i pisani govor (Dimić, 1996).

Pravopisna pravila se usvajaju u okviru nastave srpskog jezika, kako u redovnim osnovnim školama, tako i u školama za gluve i nagluve učenike. Primat se daje radu na izgovoru glasova i formiranju govora i njihovom približavanju pravilima savremenog srpskog jezika, razvijanju i automatizovanju auditivne percepcije, slušanju i ščitavanju govora sa usta sagovornika, kao i usavršavanju veštine čitanja i pisanja (Stevanović sa sar. 2010).

Učenicima u školama za gluve i nagluve učenike veliki problem predstavlja usvajanje gramatičkih i pravopisnih pravila zbog svoje složenosti, ali i zbog nedostatka slušne sposobnosti. Nedostaci usmenog izražavanja utiču na greške u pisanom jeziku, jer gluva i nagluva deca slabije koriste govor. Dobro savladan govor, koji poseduje pravilnu upotrebu reči, gramatičkih i pravopisnih pravila, predstavlja osnov za uspešno pismeno izražavanje.

Nastava pravopisa u školama za gluve i nagluve učenike se realizuje, kroz nešto složenije zahteve, od 5. razreda, najčešće u okviru pripreme učenika za pisanje pismenih sastava iz srpskog jezika. Programski zahtevi u školama za gluve i nagluve učenike su manje obimni, s obzirom na osnovni cilj. Osnovni cilj nastave srpskog jezika u školama za gluve i nagluve učenike jeste da deca nauče da čisto i razumljivo izgovaraju reči i rečenice, razumeju poruke sagovornika i da se sami služe usmenim i pisanim govorom kao sredstvom opštenja i sticanja znanja (Stevanović sa sar., 2010).

Izgrađivanje pravopisnih navika ima svoju akustičku, vizuelnu i motornu komponentu i pretpostavlja svesno shvatanje pravopisnih pravila koje treba uvežbavati i kojima treba ovladati.

Najteži zadatak je da učenici primene ranije naučena i usvojena pravopisna pravila u samostalnim pisanim radovima. Sve dok je poznavanje pravila samo na verbalnom nivou, greške su neizbežne. Neophodno je često korišćenje pravopisnih vežbi koje će postepeno dovesti do nivoa automatizacije usvojenih pravila i njihove primene u svim oblicima pisanog izražavanja kao stečene navike (Dimić, 2003).

U nastavnoj praksi je neophodno često korišćenje pravopisnih vežbi, koje podstiču učenike da obrate posebnu pažnju na pravopisne zahteve i njihovu stilsku ulogu.

Sistematska vežbanja omogućuju da teorijsko poznavanje pravopisa blagovremeno pređe u odgovarajuće umeće i da se kao stečena radna navika ispolji u praktičnoj primeni (Dimić, 1996).

Usvajanje pravopisnih pravila doprinosi obogaćivanju i unapređenju jezičkog izraza gluve i nagluve dece. Međutim, ovladavanje pravopisnim pravilima predstavlja težak zadatak, posebno zbog dominantne upotrebe znakovnog jezika u njihovoj komunikaciji

## **CILJ ISTRAŽIVANJA**

Cilj našeg istraživanja bio je ispitati da li su i u kojoj meri gluvi i nagluvi učenici savladali upotrebu velikog i malog slova u pisanju, kao i poznavanje pravilne upotrebe znakovna interpunkcije.

## **INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA**

U istraživanju smo koristili Test interpunkcije (N. Dimić) i Test za upotrebu velikog i malog slova (N. Dimić).

Test interpunkcije sastoji se iz deset rečenica. Učenicima je dat list hartije na kojem su otkucane rečenice koje nemaju ispisanu interpunkciju i njihov zadatak je da upišu odgovarajuće znakove interpunkcije. Znaci interpunkcije koji se, kao zahtev, postavljaju učenicima su: tačka, zarez, upitnik, dve tačke, navodnici i uzvičnik. Odgovori se ocenjuju kao uspešan (tačan), delimično uspešan (kada učenik u rečenici u kojoj je postavljeno dva ili više zahteva na jedan ne odgovori ili ne odgovori pravilno) i neuspešan (netačan odgovor).

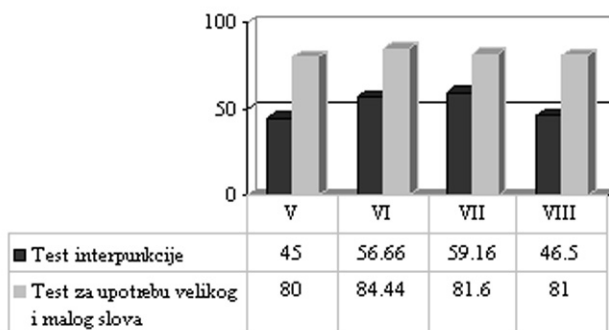
Test za upotrebu velikog i malog slova sastoji se iz deset rečenica. Učenici dobijaju list hartije na kojem su otkucane rečenice sa netačno upotrebljenim velikim i malim slovom i njihov zadatak je da u tekstu greške isprave. Zadaci koji se u ovom testu postavljaju su: pisanje vlastitih imena, zajedničkih imenica, naziva praznika, naziva ulica, naziva gradova, naziva država i naziva časopisa.

## **UZORAK ISTRAŽIVANJA**

Uzorak je činilo 30 gluvih i nagluvih učenika uzrasta od petog do osmog razreda, od toga 6 kohlearno implantiranih, koji pohađaju školu "Stefan Dečanski" u Beogradu. Bilo je 5 učenika petog, 9 učenika šestog, 6 učenika sedmog i 8 učenika osmog razreda.

## **REZULTATI ISTRAŽIVANJA**

Tabela i grafikon 1 – Rezultati učenika različitih razreda na Testu interpunkcije i Testu za upotrebu velikog i malog slova



Gluvi i nagluvi učenici svih uzrasta bolje rezultate ostvaruju na Testu za upotrebu velikog i malog slova. Najbolje rezultate ostvarili su učenici šestog razreda.

Tabela 2 – Rezultati gluvih i nagluvih učenika na Testu interpunkcije

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
V	100	50	50	50	100	40	20	0	20	20
VI	100	61.11	61.11	61.11	100	55.55	33.33	11.11	44.44	38.88
VII	100	75	75	66.66	100	66.66	33.33	16.66	33.33	25
VIII	100	55	70	55	70	35	15	0	35	30
%	100	60.27	64.03	58.19	92.5	49.30	25.41	6.94	33.19	28.47

- 1-Tačka na kraju rečenice (Dečak ovde stanuje),
- 2-Tačka posle rednog broja (datuma) i na kraju rečenice (Oni će doći 15 septembra),
- 3-Tačka posle početnog slova vlastitog imena i na kraju rečenice (On se zove N Petrović),
- 4-Tačka posle rednog broja (godine) i na kraju rečenice (To je bilo 1976 godine),
- 5-Upitnik (Da li si bio u Budvi),
- 6-Zarez i tačka (Danas pada kiša juče je sijalo sunce),
- 7-Tačka posle rednog broja (datuma) i na kraju rečenice (Da li si bio kod kuće 15 septembra 1991 godine),
- 8-Navodnici, uzvičnik, tačka (Upomoć vikao je mladić),
- 9- Dve tačke,navodnik, tačka (Mama je rekla Ovo je Tomina košulja),
- 10-Dve tačke, navodnik, upitnik (Nastavnik je pitao Da li ste završili zadatak).

Najmanji problem, u vezi sa usvojenošću znakova interpunkcije, uočen je pri upotrebi tačke na kraju rečenice (100%) i upotrebi upitnika (92,5%). Najveći problem predstavljala je upotreba više znakova interpunkcije istovremeno (osma, sedma i deseta rečenica). Najčešće su izostavljane dve tačke, nije prepoznato da se radi o upitnoj ili uzvičnoj rečenici, dok navodnici najčešće nisu uopšte upotrebljavani. Takođe, gluvi i nagluvi učenici pokazuju teškoće u usvajanju i korišćenju zarezova i pisanju rednih brojeva.

Tabela 3 – Rezultati gluvih i nagluvih učenika na Testu za upotrebu velikog i malog slova

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
V	100	100	80	80	60	80	80	60	80	80
VI	100	100	77.77	88.88	77.77	66.66	100	55.55	100	77.77
VII	100	100	50	66.66	50	83.33	100	83.33	100	83.33
VIII	100	100	70	60	50	70	100	70	100	90
%	100	100	69.44	73.88	59.44	75	95	67.22	95	82.77

- 1- Muško ime (On se zove toma.),
- 2- Žensko ime (Da li si video branku?),
- 3- Naziv dana u nedelji (On će u Nedelju ići u park),
- 4- Naziv meseca (Cveće cveta u Maju.),
- 5- Naziv praznika sa dve reči (On želi knjigu za novu godinu.),
- 6- Naziv ulica (Oni stanuju u ulici svetozara markovića.),
- 7- Naziv grada (Ona živi u beogradu.),
- 8- Naziv države sa dve reči (On živi u crnoj gori.),
- 9- Naziv države (Mlada žena ide u grčku.),
- 10- Naziv časopisa (Oni čitaju zabavnik)

Glupi i naglupi učenici su sa uspešnošću (100%) upotrebili veliko slovo pri pisanju muškog i ženskog imena. Visoka uspešnost uočena je i pri pisanju naziva grada i naziva države. Problem je predstavljalo pisanje naziva praznika sa dve reči i naziva države sa dve reči i naziva dana u nedelji (Nova godina-najčešće je reč godina pisana velikim početnim slovom i Crna Gora-reč gora je pisana malim slovom, reč nedelja je pisana velikim početnim slovom).

## ZAKLJUČCI

1. Glupi i naglupi učenici su bolje rezultate (na svim uzrastima) ostvarili na Testu za upotrebu velikog i malog slova.

2. Pravilna upotreba svih ispitivanih znakova interpunkcije i velikog i malog slova povećava se sa uzrastom, ali se uočavaju velike individualne razlike unutar pojedinih razreda.

3. U okviru oba testa je uočeno da učenici sa kohlearnim implantom postižu bolje rezultate.

4. Uočene su specifičnosti u usvajanju pojedinih pravopisnih pravila koja su u vezi sa upotrebom velikog i malog slova. Najviše teškoća učenici su pokazali u upotrebi velikog slova pri pisanju naziva praznika sa dve reči, naziva države sa dve reči i naziva dana u nedelji. Najmanje problema učenici su pokazali pri pisanju muškog i ženskog imena.

5. U okviru Testa interpunkcije uočene su teškoće pri upotrebi više znakova interpunkcije u jednoj rečenici. Najveći problem predstavljala je upotreba navodnika, uzvičnika i tačke, tačke posle rednog broja (datuma) i na kraju rečenice i dve tačke, navodnika i upitnika. Najbolji rezultati su ostvareni u okviru zahteva tačka na kraju rečenice i upitnik, odnosno tamo gde su učenici imali zadatak da upotrebe samo jedan znak interpunkcije.

6. Agramatičan i nedovoljno razvijen pisani govor gluvih i nagluvih učenika, nedovoljna i neaktivna upotreba naučenih reči i pojmova, kao i dominantna upotreba znakovnog jezika uticali su na loše rezultate na testovima za upotrebu velikog i malog slova i pravopisnim testovima.

7. Neophodno je što ranije i intenzivnije početi sa radom na pravopisu, naročito na znacima interpunkcije, jer od njihove pravilne upotrebe u velikoj meri zavisi razumljivost i jasnost pisane reči.

## LITERATURA

1. Brborić, V. (2000). Anketa o pravopisu u školi, Književnost i jezik, XLVII, br.3-4.
2. Brborić, V. (2008). Srpski pravopis u dvadesetom veku, Zbornik Matice srpske za slavistiku, broj 73, Novi Sad.
3. Vuksanović, J. (1999). Primena novih pravopisnih rešenja u nastavi, K novoj pismenosti, Naučna knjiga, Beograd, 50-65.



4. Dešić, M. (1999). Pravopis i škola, K novoj pismenosti, Naučna knjiga, Beograd, 30-32.
5. Dimić, N. (1996). Specifičnosti u pisanju slušno oštećene dece, Defektološki fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd.
6. Dimić, N. (2003). Pravopisna pravila i deca oštećenog sluha, Beogradska defektološka škola, br. 1-2, 41-54.
7. Dimic, N., Isakovic, L. & Slavnic, S. (2009). Literacy and deaf children, 9 th European Symposium on Paediatric Cochlear Implantation, May 14-17. Warsaw, Poland, 108.
8. Isakovic, LJ., Dimic, N., & Kovacevic, T. (2009). The Capacity of Deaf children to Express Themselves in Witten Form, XIV European Conference of Developmental Psychology, Mykolas Romeris University, Vilnius, Lithuania, August 18-22, 3.10.36 www.ecdp2009.com
9. Kovačević, T., Isaković LJ. (2009). Specifičnost pisanja pisama kod gluvih i nagluvih učenika, Beogradska defektološka škola, br.3, 65-75.
10. Nikolić, M. (1992). Metodika nastave srpskog jezika i književnosti, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1992.
11. Pešikan, M. (1999). Pravila pisanja velikog slova, K novoj pismenosti, Naučna knjiga, Beograd, 79-104.
12. Stevanović, J., Dimić N. (2009). Specifičnosti usvajanja znakova interpunkcije kod gluvih i nagluvih učenika, Beogradska defektološka škola, br. 1, 41-56.
13. Stevanović, J., Dimić N. (2009). Pravopis u nastavi srpskog jezika u školama za gluve i nagluve učenike, Beogradska defektološka škola, br. 2, 13-27.
14. Stevanović, J. (2009). Specifičnost usvajanja velikog slova, kod gluvih i nagluvih učenika, Beogradska defektološka škola, br. 3, 25-41.
15. Stevanović, J., Maksić S., Tenjović L. (2009). O pismenom izražavanju učenika osnovne škole, Zbornik instituta za pedagoška istraživanja, br. 1,147 -164.

# THE SIGNIFICANCE OF MASTERING ORTHOGRAPHY (GRAMMAR AND PUNCTUATION RULES) BY DEAF AND HARD OF HEARING CHILDREN

Ljubica Isaković, Tamara Kovačević, Nadežda Dimić  
University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation

*Deaf and hard of hearing children have difficulty in adopting and understanding written language, because the ability to express thoughts in written form depends on the successful mastering of all previous levels of language development. By way of the written word, the child receives information, expresses his thoughts, feelings, wishes and needs. In the process of mastering the skill of writing the pupils must become aware of certain rules: writing with the hand, using small and capital letters, punctuation and ways of expressing themselves. Commas, quotations, periods, exclamation points, question marks, colons, are used to emphasize something; as well as to present the relations between words and sentences.*

*Incorrect punctuation usage, capital and small letters, can deform the message (thought) that is being sent, and can result in the loss of readability and understandability of the written text.*

*The aim of our study was to evaluate, whether or not the deaf and hard of hearing pupils have mastered the use of capital and small letters, as well as their knowledge of the correct usage of punctuation signs and to what extent they have done so.*

*The instrument we used in our study was The Test on Capitalization (N.Dimic) and The Punctuation Test (N.Dimic).*

*The sample consisted of 30 deaf and hard of hearing pupils enrolled in grades five to eight at the Stefan Decanski School in Belgrade, Serbia.*

*The obtained results show that the pupils achieved better results on the Capitalization Test. In using capital and small letters the problem was observed in the writing of holidays with two words, as well as magazine titles. On the Punctuation Test, inadequate usage of commas, exclamation points, question marks and quotation marks was observed. The worst results were seen in the usage of multiple punctuation signs within one sentence (quotations, exclamation point and period).*

**Key words:** orthography, grammar, punctuation, deaf and hard of hearing pupils